

Nog med ursäkter, låt oss kräva det omöjliga

Historiefilosofiska och personliga reflektioner

SARA EDENHEIM*

Umeå universitet

Det som slog mig när jag första gången läste manifestet ”Theses on Theory and History” var dess strukturella likhet med Walter Benjamins *Über den Begriff der Geschichte*. Det gjorde mig både nyfiken och upprymd. Likheten visade sig så klart inte heller vara en slump, eftersom Benjamin är en tydlig inspirationskälla, inte enbart i manifestet, utan även för Joan W. Scotts senaste bok *On the Judgment of History*.¹

Eftersom jag även själv skrivit en del om historieämnet i relation till Benjamin och Derrida är självfallet Scotts och även Kleinbergs övriga forskningsprojekt något jag välkomnar och känner mig besläktad med. De mekanismer inom historieämnet som de tar upp i sitt manifest känner jag likaså igen och under min tid utanför historieämnet har jag funderat en del på dem; dels för att jag trots min frånvaro ändå fortsatt intressera mig för historiefilosofi, dels för att de har hjälpt mig förstå orsakerna till att jag inte fann något gensvar för detta intresse inom ämnet när jag, av olika skäl, lämnade det strax efter min disputation.

Under min tid som doktorand stötte jag ofta på ett narrativ om post-strukturalismen som något som redan hänt på 1980-talet, och som därför antingen antogs vara överstökad eller redan välintegrerat i ämnet. Jag undrade ibland över vilka dessa historiker i så fall kunde vara och hur det kom sig att jag inte hade träffat någon av dem. Dessutom fanns en inbyggd paradox i detta narrativ, för om poststrukturalismen var gammal skåpmat och inget nytt, hur kom det sig att min avhandling alltid

* Docent i historia.

1. Det finns en fin liten text av den fransk-brasilianske filosofen och sociologen Michel Löwy (i engelsk översättning *Fire Alarm: Reading Walter Benjamin's "On the Concepts of History"*, Verso 2005) som jag varmt rekommenderar.

verkade utgöra ett ämnesmässigt problem.² Den ansågs nämligen inte vara en typisk avhandling i historia; möjligen att den kunde klassificeras som idéhistorisk. Kanske att det varit annorlunda om jag disputerat i just idéhistoria, det är svårt att veta. Men nu blev det historia och det är utifrån det ämnet mina erfarenheter har formats.

Som relativt nydisputerad skrev jag ett inlägg i *Scandia* om hur historiker inte egentligen hade anammat den språkliga vändningen, bara använt den mer som en förevändning för att kunna fortsätta som vanligt; poststrukturalismens kritik blev en influens som gick att använda lite eklektiskt när det passade.³ Jag menade att främst Derrida användes som ett rött skynke snarare än ett intressant bidrag till historiefilosofin. En inte helt strategisk sak att skriva kanske. Likaså var det nog inte så strategiskt att efter disputationen fortsätta på det temporala spåret, som jag själv kallade det i brist på andra ord, genom att börja läsa och skriva om Walter Benjamin, Michel de Certeau, Slavoj Žižek, Jacques Lacan, Martin L. Davies, Sande Cohen, Wendy Brown, med flera. I stället för att knyta kontakter med seniora historiker hängde jag med ett gäng magisterstudenter i religionsfilosofi som delade mitt intresse. Det var otippat att seminarierna på Teologen i Lund hade högre till tak än både Historiska och Genusvetenskap, som var mina två mer naturliga hemvister. Sådana kontakter ger dock inte direkt något inflytande inom ämnet historia. Inte heller att skriva en bok om varför anakronism är en bra idé för ett radikalt historiebruk.⁴ Eller att starta en tidskrift med nämnda studenter bara för att ha ett forum där vi kunde "skriva utan att behöva förklara allt först".⁵ Så jag fick jobb inom genusvetenskap i stället, inte tack vare mina historiefilosofiska bidrag, utan tack vare min undervisningserfarenhet i just det ämnet. Där stötte jag ibland på genushistoriker, men inte heller där pågick en diskussion av det slag jag var intresserad av.⁶ Där var man snarare fullt upptagen med att skriva de

2. Sara Edenheim, *Begärets lagar: Statliga utredningar och heteronormativitetens genealogi* (Eslöv 2005).

3. Sara Edenheim, "Den kulturella förevändningen: Om historieämnet, poststrukturalismen och konflikten som inte får finnas", *Scandia* 75:1 (2009).

4. Sara Edenheim, *Anakronism. Mot den historiska manin* (Göteborg 2009).

5. *Forum för teoretiska interventioner* kom ut med fyra nummer (varav ett dubbelnummer) under 2007–2008. Redaktionen bestod, förutom av undertecknad, av Moa Goysdotter och Admir Skodo. Vi utgick från det franska 68-mottot "Låt oss vara realist, låt oss kräva det omöjliga!".

6. Undantaget var självfallet min vän och kollega Anna Jansdotter. Under otaliga luncher försökte vi gemensamt förstå hur det var möjligt att vi fick betalt för att "vara historiker"

"nya" minoriteternas historia och min historiefilosofiska kritik mot just den idén var inte så gångbar.

Vad gäller själva manifestet tror jag att det kan läsas på lite olika sätt beroende på var man kommer ifrån – dels geografiskt (USA eller Sverige), dels vilka teoretiska influenser man själv utgår från och vilka debatter man har investerat tid och känslor i. För manifestet innehåller delvis en kritik mot positivistisk historisk forskning, mot idén om sannings-sökandet, som för en del kanske känns helt överspelat och irrelevant. Läser man manifestet som att det enbart riktar sig mot denna positivism, får man nog inte ut så mycket av det. Jag ser den delen av manifestet enbart som en initial kritik, som en del av ett större upplägg. Vad som är huvudfokus är kritiken av den "ontologiska realismen" och "empiristisk fetischism". Genom den breddas målgruppen; även de som är helt med på kritiken av positivismen blir här inkluderade och tillskrivna en epistemologisk tradition som – trots allt – fortfarande hemsöks av positivismens historiesyn, om än i annan förpackning.

Vilka är dessa, vill man kanske veta då? Jo, det är nog de flesta av oss. Genushistoriker, arbetarhistoriker, homohistoriker, criphistoriker, tidigmoderna, senmoderna, didaktikhistoriker, kort sagt även de som ofta positioneras som *cutting-edge* inom ämnet. För även om studieobjekten förändrats så har metoderna inte gjort det, och även om forskningsfrågorna delvis förskjutits, så försöker vi sällan besvara den fråga som Michel de Certeau ställde redan 1975:

Vad gör egentligen historiker när de "skriver historia"? Vad är det de jobbar på? Vad producerar de? När de avbryter sina lärda vandringar genom Nationalarkivets salar och för en stund lösgör sig själva från de monumentala studier som kommer placera dem bland sina gelikar, och går ut på gatan så undrar de "Vad i hela fridens namn är detta för sysselsättning? Vad är det för bisarr relation jag upprätthåller med samtiden och, via mina tekniska aktiviteter, med döden?"⁷

De som vid tillfälle har velat ställa just den frågan har undantagslöst fått gå utanför ämnets kanon för att få svar; för vi historiker läser inte Benjamin, de Certeau, Nietzsche, Derrida, Davies, Cohen eller några

och vad det egentligen kunde innebära. Diskussioner som sedan gick över till att handla om historikerns relation till döden, och slutligen till att enbart handla om döden.

7. Michel de Certeau, *The Writing of History* (New York 1988) s. 56; min övers.

andra av de många filosofer och historiker som har skrivit om detta. Våra grundutbildningar saknar helt dessa aspekter. De av oss som ägnat oss åt frågan blir därför ofta hemlösa – ”while those who strike out for new territories are condemned”, skriver manifestets författare lite mer dramatiskt. Och med ”nya territorier” menar de då alternativa epistemologiska frågor och inriktningar – inte nya teman eller *topics*. För att skapa nya teman är just det sätt på vilket historieämnet har hanterat de otaliga vändningarna som ägt rum, där de nyss nämnda namnen ibland har ingått i en introduktion eller en fotnot, men inte mycket mer.

I stället för att faktiskt queera historien – i meningen att störa och bända själva vår relation till det förflutna – så skapas nya subkategorier såsom kvinnohistoria, homohistoria, transhistoria, och så vidare. I stället för att faktiskt ta Scotts fråga om huruvida genus är en bra kategori för historisk analys på allvar, skapas exempelvis en genushistoria där förskjutningar av manligt och kvinnligt studerats i olika tidsperioder. Käslornas historia, folkets historia, etikens historia, didaktikens historia, ja, till och med den ontologiska vändningen, allt som skulle kunna leda till en studie av oss och vårt ämne, hanterar vi i stället genom att historisera ett nytt objekt eller fenomen på bekvämt avstånd från analyser av våra egna begär till det förflutna.

I slutändan är det rätt stora krav manifestet ställer på historieämnet. Det kan tyckas som om Kleinberg, Scott och Wilder ber om för mycket. Ja, kanske det omöjliga. Jag tänker dock att ett första steg just nu är rätt enkelt: en förändring av våra kursplaner och kurslitteraturlistor. Ett par kurser i historiefilosofi på grund- och forskarnivå är på ett sätt inte så svårt, om än förmodligen lättare sagt än gjort.⁸ Det fanns inte när jag läste historia och det finns inte idag.⁹ Denna obenägenhet att förändra ämnets kärna ens i den lilla utsträckningen visar i sig att manifestet nog

8. På en panel under Svenska historikermötet i Umeå juni 2023 togs frågan om det fanns plats för mer teori i grundutbildningen upp. Det framgick då rätt tydligt att det inte var aktuellt att rucka på de kronologiska introduktionskurserna (i princip hela a-nivån) eller de efterföljande metodkurserna, eller något annat som redan ingår i grundutbildningen. Då det inte går att utöka antalet poäng som krävs för en kandidat eller magister i historia, blev det tydligt att detta till synes enkla förslag inte skulle kunna genomföras. Dessutom, insåg både panelen och publiken, saknas det nog ändå kompetens inom området. Så mal hjulet vidare.

9. Vad som fanns i slutet av 1990-talet på Historiska i Lund var en udda fågel till föreläsning om dekonstruktion på C-kursens metoddel. Det var dåvarande lektorn Lars Edgren som höll i detta moment. Han försökte få oss att förstå skillnaden mellan objektet och ordet (signifikat och signifikant). Där någonstans mellan trädet han ritade på tavlan och orden han yttrade började jag lösgöra mig från den traditionella idén om vad en historiker bör ägna sig

har relevans även för svenska historiker – vi kan inte skylla på en mossig amerikansk kontext, vi bör inte ens försöka hitta några ursäkter; vi bör enbart försöka förstå att här finns en hel tankevärld som vi konsekvent utesluter på grund av en rädsla för förändring av det hemvana, av det vi känner att vi kan bemästra och kontrollera, och som vi kanske ibland bör kunna våga släppa taget om för att se vart det leder oss istället för att krampaktigt hålla fast vid att ämnet ska se ut så som det alltid har sett ut.

åt. Det krävs med andra ord inte alltid en hel kurs för att börja. Men för att fortsätta kan det vara nödvändigt.